A százharminc éves Műcsarnok köszöntése

Tisztelt jelenlevők, kedves ismerősök és ismeretlenek!

Napokig vásári összevisszaságban kavarogtak bennem a jeles helyet illető különféle emlékek és kósza tudások, mielőtt elfogadtam volna a felkérést e köszöntő megtartására. Város- és kávéháztörténeti írásaim során beleártottam ugyan magam imitt-amott a belsőépítészet kérdéseibe, ám az építészettörténet mindig is emelkedett vár maradt előttem, amelyet kívülről nézegettem. Írtam ugyan nem keveset holtak és élők városi fényképfelvételeiről, ám csak kivételképp merészkedtem e művészettörténetileg fiatal képforma határain túlra. Ha rajzokról, festményekről, szobrokról vagy installációkról van szó, máig tátott szemmel állok és ámulok, és nem izgat különösebben, hogy tudom, sosem végezhetem el legalább a magam számára nyugtató eredménnyel a látás iskoláját. Halálomig maradok, aki voltam mindig is a kezemben fekete indexszel: a világegyetem évismétlő hallgatója. Igaz, nem egészen egyedül állok, itt vagyunk most például együtt, a látás iskolájának egyik legfontosabb hazai szentélyében, az idén százharminc éves Műcsarnokban. Világ szavunk amúgy, de ezt csak mellesleg mondom, hogy ne merészkedjünk felkészületlenül (uzsonna, sál és örök sötétség-álló szemhéjak nélkül) ismeretelméleti határainkon túlra, szóval világ szavunk a megvilágított, s így a szemmel látható dolgok összességét jelenti, amint ez ama nagyszabású gróf 1831-es munkájának kézbe vételekor még mindenki előtt *világ*os volt.

A felkészülés során a legnagyobb meglepetés Gábor Eszter kitűnő, még a százéves évforduló emlékkötetébe írott tanulmányának olvasásakor ért. Ebből kiderül, hogy a Műcsarnok építésével megbízott pompás tehetségű építész, Schickedanz Albert csupán 1894. október 25-én kapta meg a székesfőváros tanácsától az építési engedélyt, s hogy azt 1896. május 4-én, tehát szűk másfél év múlva I. Ferenc József őcsászári és királyi felsége jelenlétében már ünnepélyesen meg is nyitották. Manapság örvendezünk, ha ennyi idő alatt egy közönséges lakásfelújításnak a végére jutunk, vagy egy társasházépítés nem csúszik ennél többet. Pedig ide, tudjuk, nem teherautón, hanem társzekereken szállították a téglát, a maltert pedig nem gépek, hanem emberek keverték. A tanulmánynak volt azután egy további, számomra felvillanyozó közlése, hogy tudniillik Schickedanz tervei szerint az alapjaiban neoreneszánsz lelkületű épület hátsó traktusába egy kávéházat kívánt elhelyezni, amelynek terasza fölé a záró portikusz csarnoka magasodott volna. Ez igen pompás elképzelés volt, hiszen e kávéházi terasz az akkor fákkal és bokrokkal még sűrűn benőtt Városliget felé nyílt volna. A székesfőváros azonban nem engedélyezte ezt, mert úgy vélte, hogy az újabb hely veszélyeztetné a már meglevő városligeti bérleményeiből, így elsősorban a Weingruber Ignácz vezette Székesfővárosi Pavilon bérletéből származó bevételeit. Budapestnek mindemellett volt egy hosszabb életű, a Műcsarnok nevet viselő kávéháza, nem is messze innen, mindössze három földalatti megállónyira, az Andrássy út 64. alatt. A Vörösmarty utca sarkán állott kávéház még 1892-ben nyílt, a nevét pedig nyilván a Műcsarnok-előd vele szemben, az Andrássy út 61. alatt álló épülete ihlette. Vidéki városaink némelyikében is találunk Műcsarnok nevű kávéházakat, a leghíresebb közülük Vácott állt, s legalább oly fontos szerepet játszott a város életében, mint Budapesten a New York. Itt említem meg, hogy a múlt évezred végén, talán 1996-ban Beke László, az intézmény akkori, azóta sajnos már nem élő igazgatója baráti beszélgetésen fogadott bennünket, a Magyar Kávéház Alapítvány

tagjait a könyvtárként szolgáló hátsó traktusban, s fölajánlotta a teret egy újonnan létesítendő kávéház számára. Mi azonban szellemi emberek voltunk, akiknek nem csupán egy kávéház nyitására, de olykor egy közönséges kávéra való tőke összpontosítása is gondot okozott. Örömmel értesültem azonban most Szegő György igazgató barátomtól, hogy az említett tér kikávéházasítása az ő terveik közt is szerepel.

Irodalmi hálámnak is hangot kell adnom a Műcsarnok felé. A kilencvenes években még úgy-ahogy fiatalnak mondható irodalom részeseként jól emlékszem, micsoda helyszűkében szenvedtünk. Az Írók Boltján kívül nemigen volt hely, ahol kötetbemutatót, pódiumbeszélgetést, felolvasásokat rendezhettünk volna. És azután elkezdtünk ide járni, az alagsori előadóba, ahol az 1994-et követő jó másfél évtizedben a mindenkori igazgatóknak hála helyre lelhettünk. Beszélgetéssorozatok, mint a híres Szextett vagy a Pofonok és ízlések, továbbá folyóirat-szám bemutatók és vetítések sokasága zajlott itt, néha heti három alkalommal is, melyek előtt és a szünetekben a legendás Nagy Fecó büféje tartott lendületben bennünket. Programszervezőnk a 2012-ig itt munkálkodott0 Nagy Gabi volt, aki onnantól úgy vehette főállásban át a 2002 óta létező netes irodalmi lap, a Litera főszerkesztését, hogy annak a tetőtérben a Műcsarnok vezetése külön kis irodát is biztosított. Mindezekért hála tehát, most is, azóta is.

E százharminc éves születésnapon elsősorban a Műcsarnok falakon belüli történetére emlékezünk, arra a múlhatatlan szerepre, melyet az intézmény a képzőművészeti látás magasiskolájaként betöltött és tölt be ma is. E történetet eleveníti meg a mai emlékkiállítás s e történetet mondják el az említett és nem említett kötetek tanulmányai és képei. A Műcsarnoknak azonban, mint a város jeles pontján emelt épületnek, mindig is megvolt és ma is megvan a maga külső története, amelyből (ki-ki életkora és személyes élményei függvényében) az itt jelenlevők is részesülhettek. A festő-építész Schickedanz Albert ugyanis azt ismeretesen nem magában álmodta és tervezte meg, hanem egyben az 1906-ban megnyílott Szépművészeti Múzeummal és a Hősök emlékmű-karéjával, hogy a világváros koronként különböző nevet viselő, végtére mégiscsak Andrássy útnak maradó sugárútját ez a nagyszabású térkompozíció koronázza meg. E tér pedig nem csupán központi elhelyezkedésénél, de a puszta méreténél fogva is a különféle (s persze elsősorban politikai) tömegrendezvények színtere lett, ehhez képest meglepő, hogy csupán 1938-ban, a közelgő Eucharisztikus Kongresszusra készülve kövezték le, addig füves-fás, bokros terület volt. Nem próbálom itt elősorolni, mi mindennek adott helyet. Részben nem éltem még, majd utána sok olyasmiből is kimaradtam, amit láthattam volna. Ötvenhatban például megszülettem ugyan időben, október 16-án, sőt apám épp 23-án vitt haza bennünket anyámmal a Rökk Szilárd utcai bábaképzőből a józsefvárosi Sárkány utcába, a közeli Sztálin szobor esti ledöntéséről mégis lemaradtam. Talán rebbent egyet a szemem, amint a roppant alkotás az Aréna (1945 óta: Dózsa György) út betonjára zuhant, ám aludtam tovább. Nem láttam a saját szememmel Bachmann Gábor és ifjabb Rajk László elysiumi gyászkompozícióját sem 1989. június 16-án, csupán a Lido di Pomposa egyik kávézójának tévéjében, mint világtörténelmi eseményt, feleségemmel nászúton jártunk ugyanis épp. Történelmileg elfogadható résztvevője mindössze a 2024. február 16-iki jeles tüntetés óta vagyok a térnek, de ez most nem tartozik ide…

Nem szabad és nem is szükséges öregbítenünk Budapestet. Fiatal világváros a miénk, s e minőségében szinte egyidős a Műcsarnokkal. Kijelenthető az is, hogy városteste az eltérő stílusok, az alkalmazott technikák és a használt anyagok tekintetében egészen a panelkorszak

beköszöntéig szerves, vagy legalábbis kitapintható kapcsolatot tartott a több évezredes építészeti hagyománnyal. Ízlésünk, tetszésünk eltér, változik is az időben, és így sokszor önmagunkkal sem értünk egyet. Senkit sem óhajtok tehát koalícióba vonni magammal, amikor azt állítom, hogy esendő építészettörténeti lódításai és csúsztatásai ellenére is megszerettem a historizáló, kváderkövet hazudó házakat és kedvemre van az is, hogy a Nemzeti Múzeum után a Műcsarnok és a Szépművészeti Múzeum portikuszai is elém idézik a görög, az etruszk és a római antikvitás építészetét. Amikor legutóbb napos időben elrepültem a város felett és az Andrássy út fölé érve pár másodpercre szétteríthettem a szemem a látványon, arra gondoltam, hogy ilyen talán sehol nincs még egy a sötét világon.

Boldog születésnapot, Műcsarnok!

Zeke Gyula